

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/46378>

Please be advised that this information was generated on 2019-10-20 and may be subject to change.

radio en televisie de debatten rechtstreeks kunnen volgen, dat de ongecorrigeerde stenogrammen de volgende dag al op de website van de Kamer zijn te lezen en dat het schrappen van onbehoorlijke opmerkingen alleen maar tot extra publiciteit leidt. De Tweede Kamer heeft echter de *standing* van een hoog college van staat. Daarom is het zeer te betreuren dat zij, door middel van haar voorzitter, niet meer formeel afstand kan nemen van uitlatingen die bij dat niveau niet passen. Nu heerst de cultuur van het 'zeggen wat je vindt', waarin Kamerleden op het spreekgestoelte 'verdomd' kunnen zeggen (Dittrich, 1066) of 'gezeik' (Van Gent, GroenLinks). De Tweede Kamer zou in deze steeds meer verruwende maatschappij een voorbeeld moeten willen zijn van goede omgangsvormen en correct taalgebruik.

Trouwens, ook ministers gingen in de Kamer wel eens over de schreef. Eind 1969 verdedigde minister Luns zijn begroting, terwijl hij voortdurend over zijn chronisch pijnlijke rug wreef. Op een gegeven moment vroeg hij of hij bij zijn antwoord mocht gaan zitten. Kamervoorzitter Van Thiel: 'Het reglement van orde bepaalt dat bewindslieden de Kamer staande beantwoorden.' Daarop kreunde Luns hardop en een vierlettergrepige vloek rolde door de zaal. Fractievoorzitter Den Uyl liep naar de interruptiemicrofoon: 'Meneer de voorzitter, formeel heeft u natuurlijk volkomen gelijk. Maar als het voor de minister bezwaarlijk is te blijven staan, moet daar toch een oplossing voor zijn. De Kamer stelt haar eigen regels vast.' Van Thiel: 'Maakt u daar een voorstel van orde van?' Den Uyl: 'Moet dat?' Unh, ja!' Van Thiel: 'Aan de orde is het voorstel van orde van de heer Den Uyl. Wie van de leden wenst hierover het woord?' (Niemand natuurlijk.) 'Dan stel ik voor overeenkomstig het voorstel van orde van de heer Den Uyl te besluiten.' (Hamerslag.) 'De minister mag zijn rede zittend vervolgen.'

J.P. van Rijswijk

Sicco Mansholt: boer en socialist

Johan van Merriënboer, *Mansholt. Een biografie* (Boom; Amsterdam 2006) ISBN 90 8506 249 7, 493 p. prijs: € 29,50.

Op 15 februari 1971 stond de beslissende vergadering van de Europese ministers van Landbouw over de nieuwste plannen van eurocommissaris Sicco Mansholt op het punt van beginnen. Op dat moment kwam een koe de vergaderzaal binnenwandelen. Belgische boeren hadden drie koeien over de marmeren trappen zes verdiepingen omhoog gesleurd. De boer Mansholt kon de stunt waarderen. Hij applaudiseerde enthousiast, vast ervan overtuigd dat deze protestactie van de boeren gericht was tegen de ministers van Landbouw. De eurocommissaris was dan ook volledig van zijn stuk gebracht toen hij zag wat er op de koe geschreven stond: 'Aan de galg met Mansholt'. Het boerenprotest tegen de Europese Commissie en Mansholt escaleerde in de weken die volgden tot een ware 'boerenoorlog'. In de gewelddadige confrontaties met ordehandhavers liet een Belgische agrariër zelfs het leven. Voor Mansholt was het een persoonlijke ramp: *zijn* boeren hadden zich faliekant tegen hem gekeerd. Hij reageerde uiterlijk onaangedaan op de protesten en haatcampagnes, maar stortte enkele weken na de wilde boerenacties in ten gevolge van hoge bloeddruk (p. 356-358). In vele opzichten

vormt dit het dramatische hoogtepunt van *Mansholt. Een biografie* van Johan van Merriënboer. Hoe kwam het zover?

In de hoofdstukken 1 tot en met 4 van zijn dissertatie gaat Van Merriënboer in op de periode van Mansholts leven die voorafging aan diens 'politieke geboortedatum': 24 juni 1945, de dag waarop hij minister werd. Het familieleven van de Mansholts in de Groningse Westpolder, Sicco's ontvullende carrière als theeplanter in Indië, de start van zijn boerenbedrijf in de Wieringermeer en zijn heldhaftige optreden als lid van het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog worden uitvoerig beschreven en (soms te) rijkelijk gelardeerd met citaten uit brieven aan en van de ouders. Twee zaken komen in de eerste hoofdstukken duidelijk naar voren. Ten eerste het feit dat Mansholt zijn 'bestuurlijke scholing' kreeg gedurende 'vijf jaar oorlog en illegaliteit'. Door zijn 'organisatietalent' ontwikkelde de onconventionele Mansholt zich in die jaren als vanzelf tot een van de exponenten van een nieuw slag naoorlogse politici (p. 110). Ten tweede openbaren zich in deze eerste jaren reeds de tegenstrijdigheden die Mansholts landbouwpolitiek uiteindelijk in de klem zullen nemen. De jonge agrariër is herenboer, maar ook overtuigd socialist; romantisch verdediger van de belangen van het boerenbedrijf, maar tegelijkertijd een rechtlijnige rationalist met betrekking tot modernisering van de agrarische sector. Bovenal leert de lezer Mansholt echter kennen als een ambitieus overlever en politiek pragmaticus.

De hoofdstukken 5 tot en met 9 zijn gewijd aan de tien jaar die Mansholt minister was. In het hoofdstuk over de koloniale oorlog in Indonesië (hoofdstuk 6) blijkt Mansholt een carrièrepoliticus. Achteraf accepteerde hij de 'historische verantwoordelijkheid' voor de militaire acties die hij als 'principeel fout' kwalificeerde, terwijl hij op het moment zelf had nagelaten politieke consequenties te trekken. 'Inderdaad: te gemakkelijk,' zo oordeelt Van Merriënboer (p. 157). Mansholt was echter eerst en vooral verantwoordelijk voor een succesvol landbouwbeleid. Achter rationalisatie en schijnbare liberalisering (gericht op afzet) ging een stelsel schuil van 'relatief hoge bodemprijzen' (gericht op materiële welstand van de boer). Deze prijzen stimuleerden juist 'oneconomische productie' en waren in strijd met liberalisering (p. 167). Maar deze tegenstrijdigheid in het beleid werd niet urgent. Mede onder invloed van de devaluatie van de gulden (in 1949) floreerde de Nederlandse landbouw. Het 'markt- en prijsbeleid met boerengevoel' zorgde voor groot draagvlak onder de agrariërs en verschafte de minister van Landbouw een ijzersterke parlementaire positie. Hoewel Mansholt zelf dit beleid in 1950 als 'opportunistisch' kenschetste (p. 160), zou het opmerkelijk duurzaam blijken; niet in de laatste plaats als kernelement in zijn toekomstige Europese beleid.

Midden jaren vijftig stond Mansholt in de regering en binnen de PvdA te boek als een politiek zwaargewicht. Volgens Van Merriënboer heeft fractieleider Burger Mansholt er in 1955 waarschijnlijk zelfs 'toe aangezet een gooi te doen naar het politiek leiderschap' (p. 187). Burger behoorde tot een club van 'Europeanen' binnen de partij, die regelmatig informeel overleg voerden bij Mansholt thuis. De minister was de 'spreekbuis' in het kabinet van deze 'invloedrijke Europese voorhoede' (p. 230). Als zodanig leek Mansholt zich te ontwikkelen tot dé uitdager van de euroscepticus Drees. Maar dat spel kwam niet echt op de wagen. Nadat zijn ambities om minister van Buitenlandse Zaken te worden door Drees in de kiem waren gesmoord, besloot Mansholt definitief dat Nederland te klein was geworden voor zijn landbouwbeleid, zijn nieuwe ideeën over ontwikkelingshulp en, wellicht ook, zijn persoon.

De hoofdstukken 9 tot en met 14 gaan over Mansholts loopbaan in Europa. Na de inwerkingtreding van de EEG in 1958 diende er binnen twaalf jaar (in drie etappes) een Gemeen-

schappelijk Landbouw Beleid (GLB) te worden ontwikkeld. Mansholt werd als eurocommissaris verantwoordelijk voor deze verdragsrechtelijke verplichting. Van Merriënboer betwijfelt overigens of Mansholt voor 1958 een overtuigde aanhanger van het federalistische ideaal was geweest. In 1950 had hij weliswaar de ideeën over supranationale integratie van Jean Monnet 'geleend', maar dat was om 'een doorbraak te forceren in de agrarische export. Meer niet.' Toen Mansholt eurocommissaris was, werd hij 'honderd procent Europeaan, dat hoorde immers bij zijn functie' (p. 215).

Vanaf de eerste grote conferentie van landbouwministers in het Noord-Italiaanse Stresa ging Mansholt fanatiek van start met zijn opdracht. Met steun van de West-Duitse bondskanselier Konrad Adenauer – die daarmee inging tegen de Duitse boeren omwille van de besteding van de Frans-Duitse verzoening – groeide het GLB uit tot het paradepaardje van de Commissie. Niet toevallig was het GLB, dat gebaseerd was op afzetgaranties en richtprijzen, het punt waarop de belangen van Frankrijk en Nederland – in vele opzichten de natuurlijke tegenpolen binnen de EEG – met elkaar in overeenstemming waren (vgl. p. 281). Mansholts finest hour kwam in de nacht van 14 januari 1962, toen de eerste marathonvergadering tussen de ministers van Landbouw leidde tot het besluit over te gaan naar de tweede etappe. Hoewel de Franse druk op de Bondsrepubliek doorslaggevend was geweest – 'De Gaulle had Adenauer bewerkt' (p. 287) – kwam de uiteindelijke deal uit de koker van Mansholt (vgl. p. 284-286).

De fysiek onuitputtelijke Mansholt ontwikkelde zich tot een ware meester in het Europese politieke spel van eindeloos trekken en duwen. Eén tegenstander bleek hem echter te machtig: generaal De Gaulle. Mansholt voerde jarenlang een verbeterd maar vergeefse strijd ten faveure van de supranationale competenties van de Commissie en het democratische gehalte van de EEG en tegen het intergouvernementele 'Europa van de Vaderlanden' van De Gaulle. De botsing met De Gaulle bereikte hoogtepunten na het Franse veto tegen de Britse toetreding (1963) en de door de generaal ontketende 'crisis van de lege stoel' (1965), waarmee De Gaulle de supranationale ambities van de Commissie een zware klap toebreacht. In die jaren was Mansholt op de toppen van zijn macht. Als vicevoorzitter van de Commissie, hoofdverantwoordelijke voor het GLB en verklaard tegenstander van De Gaulles visie op 'Europa' was hij een centrale speler in De Gaulles strijd met het supranationale Europa. Deze jaren zijn de boeiendste uit Mansholts politieke leven. Dat komt niet in de laatste plaats door de geopolitieke (en nucleaire) dimensies van de strijd met De Gaulle. In Van Merriënboers behandeling van deze episode lijkt zich te wreken dat hij het primaat bij de persoon legt. Uiteindelijk beperkt de auteur zich tot de vaststelling dat 'geopolitieke factoren een beslissende rol speelden' (p. 317). Welke dat dan precies zijn en welke betekenis zij hadden voor Mansholts (machts)positie, blijft soms te veel gissen voor de lezer.

Wat wel glashelder wordt, is de klem waarin Mansholt bekneld raakte door toedoen van zijn eigen beleid. Op 1 juli 1968 was de gemeenschappelijke markt voor landbouwproducten een feit. Deze werd geschaagd door 'politieke prijzen' (p. 348) – de resultaten van de beruchte marathonvergaderingen. De garantieprijzen zorgden voor een surplus dat steeds moeilijker kon worden afgezet, en noopten Mansholt tot prijsverlaging en rigoureuze rationalisatie in het kader van het zogeheten landbouwstructuurbeleid (de boer als werknemer in een collectief van gelijksoortige agrarische bedrijven). Het inkomen en het voortbestaan van het familiebedrijf werd bedreigd! Hiermee joeg Mansholt de boeren tegen zich in het harnas, hoezeer hij ook benadrukte dat hij het juist allemaal voorstelde om het boerenbedrijf veilig te stellen. Dat is de tragedie van de *macher* Mansholt, die uiteindelijk door de tegenstrijdigheden in zijn eigen beleid gevloerd werd. Dit lijkt voor Mansholt zelf moeilijk te vatten zijn geweest. Volgens beproefd

recept vluchtte hij met grote haast verder naar voren, tot in de radicale abstracties van de nulgroei. Zijn voormalig rechterhand Alfred Mozer noemde het 'zelfdemontage' (p. 396).

Hoewel hij het nog bracht tot het voorzitterschap van de Commissie, was de 'boerenoorlog' het begin van het einde voor de politicus Mansholt. Van Merriënboer verdient alle lof voor de toegankelijke wijze waarop hij de totstandkoming het complexe GLB uiteenzet en de onmiskenbare Mansholt-dimensie ervan beschrijft. In die 'koppeling met de persoonlijke sfeer' schuilt inderdaad de 'meerwaarde' van zijn onderzoek (p. 12-13). Van Merriënboer heeft daarbij bewust gekozen voor 'meer Mansholt en minder politiek' (p. 13). Het was de auteur op de eerste plaats te doen om een aansprekende beschrijving van het 'Avontuur van Sicco Mansholt'. In deze opzet is hij geslaagd. Het boek is vlot geschreven en over het algemeen boeiend, maar het is bovenal – inderdaad – een lezenswaardig avontuur van een boerenzoon uit Groningen.

Mathieu Segers

De magere resultaten van twintig jaar vernieuwende onderwijspolitiek

Leo Prick, *Drammen, dreigen, draaien. Hoe het onderwijs twintig jaar lang vernieuwd werd* (Mets en Schilt; Amsterdam 2006) ISBN 90 5330 461 4, 192 p., prijs: € 15,-.

Het Nederlandse onderwijs heeft het zwaar. Sinds de invoering van de Mammoetwet in 1968 hebben tal van ingrijpende veranderingen plaatsgevonden. De aandacht verschuift van het overdragen van vakkennis naar het aanleren van kennis en vaardigheden die de leerlingen in staat stellen permanent te blijven leren in een snel veranderende wereld. Aan het eind van de jaren tachtig resulteerden de inspanningen van met name de Partij van de Arbeid op onderwijsgebied in onder andere schaalvergroting, de basisvorming, het studiehuis en het vmbo. De vraag rijst wat deze onderwijsvernieuwingen Nederland hebben opgeleverd. Is het gevoerde beleid zinvol gebleken, of heeft het juist problemen veroorzaakt? Het niveau van zowel de docenten als de afgeleverde leerlingen lijkt gedaald te zijn, steeds meer leerlingen haken af voordat ze een startkwalificatie hebben behaald en de school weet de leerlingen niet meer te motiveren. Veel leerlingen in de zuidelijke grensstreken wijken uit naar scholen in België om daar het meer praktijkgerichte onderwijs te volgen, dat klaarblijkelijk beter aansluit bij hun wensen.

In een overzichtelijk en boeiend betoog tracht Leo Prick, onderwijspecialist en columnist van *NRC Handelsblad*, duidelijk te maken met welke problemen het onderwijs momenteel geconfronteerd wordt, 'door die te verklaren uit hun ontstaansgeschiedenis'. Dit doet hij door het beleid van de verantwoordelijke bewindslieden in de afgelopen circa twintig jaren, achtereenvolgens de staatssecretarissen Jacques Wallage (PvdA), Tineke Netelenbos (PvdA), Karin Adelmund (PvdA) en tot slot minister Maria van der Hoeven (CDA), nader te beschouwen. Hij uit daarbij stevige kritiek. De doorgevoerde onderwijsvernieuwingen zijn volgens hem niet gericht op het oplossen van de bestaande problemen, maar een kwestie van het verwezenlijken van het PvdA-ideaal van gelijke kansen voor iedereen én een prestigekwestie na het afwijzen van de plannen voor een middenschool. CDA en VVD vonden het onderwijs in die tijd